

ELENA GOROKHOVA

UN TREN SPRE MOSCOVA

Dramă în patru acte

Traducere din limba engleză și note de
Carmen Ion

CORINT
FICTION

ACTUL I

IVANOVO

1

Simte imediat că ceva nu e în regulă. Ușa casei lui Marik se întredeschisă și o mașină neagră blochează strada la numai câțiva metri distanță. Nu este totuși o mașină – în Ivanovo nici nu sunt prea multe. Arată mai degrabă ca una dintre dubele acelea care îi adună pe bețivi de pe trotuare în zilele de sărbătoare și îi depozitează într-unul dintre adăposturile speciale din centrul orașului ca să se trezească.

Pe cine așteaptă duba? Nu pe prietenul ei Marik, asta e sigur. El are șapte ani, la fel ca Sașa, și niciun șofer nu și-ar pierde vremea să-și croiască drum prin zăpadă până în capătul orașului ca să se uite la un elev de clasa întâi care își trage pe el uniforma din material aspru ce îi dă mâncărimi și care își vâra manualele în ghiozdan. Zorii de zi sunt întunecați, dar Sașei i-a plăcut întotdeauna răstimpul de dinaintea școlii, începând cu momentul când lasă în urmă norii înghețați de afară și pătrunde în căldura casei lui Marik, unde îl vede pe tatăl lui răsfoind *Pravda* în timp ce bea ceai, până în clipa când își înfășoară degetele în jurul acadelei pe care mama lui Marik i-o îndeasă în mână înainte să plece amândoi spre școală. Dar toate acele dimineți liniștite aparțin de acum trecutului, își dă ea seama. Astăzi totul e diferit.

Când se furișează prin ușa deschisă, Sașa nu-l vede imediat pe Marik. Vede, în schimb, un bărbat necunoscut, îmbrăcat într-un palton negru și cu o căciulă ușanka¹ pe cap, care răvășește patul, răsturnând salteaua, sfâșiind cearșafurile și smulgând pătura din învelitoare. Vede un alt bărbat care dărâmă toate cărțile de pe rafturi și le scutură, taie coperțile și cercetează cotoarele, ceea ce durează probabil de ceva vreme, pentru că mama lui Marik e profesoară de literatură și au în casă o mulțime de cărți. Sașa o vede cum stă în picioare lângă masă, alături de soțul ei, cu amândouă mâinile încleștate pe speteaza unui scaun, ca și cum s-ar teme că se va prăbuși dacă nu se sprijină. Venele de pe dosul palmelor i s-au umflat și arată ca niște sfori groase. Nimeni nu vorbește și singurele zgomote care se aud sunt cele de sfâșiere și tăiere, sunetele distrugerii. Când întreg conținutul bibliotecii este în fine răscolit, un alt bărbat, scund și îndesat ca un hidrant, smulge servieta tatălui lui Marik de pe un scaun și o deschide cu brutalitate. Se uită cu atenție la foile pline cu formule matematice mângălite în grabă, ca și cum le-ar putea înțelege. Pe urmă își ridică privirea și se holbează la pereți.

— Cetățene Garkovski, ești arestat, anunță el.

Aceasta este clipa când Sașa își zărește prietenul. Marik s-a ghemuit într-un colț, în spatele fotoliului unde ei doi obișnuiesc să citească împreună după orele de școală. Își ține capul între genunchi și firele de păr roșu îi stau zburlite în toate direcțiile ca niște arcuri încordate, așa că Sașa nu-i poate vedea fața.

— De ce e acuzat? întreabă mama lui Marik cu voce răgușită.

¹ Căciulă din blană cu urechi (n. tr.).

— O să fiți înștiințați, răspunde hidrantul ferindu-și ochii.

Mama lui Marik îl privește cu asprime, ca pe un elev indisciplinat pe tot parcursul anului școlar și care a picat examenul final.

— Ți-am fost profesoară acum câțiva ani, nu-i așa? zice ea. Îmi amintesc de tine. Ai fost un elev bun. Îți plăcea Lermontov.

Polițistul îi întoarce spatele și trânteste servieta cu hârtii pe masă, ca și cum hârtiile ar fi de vină că în clasa a opta îi plăcuse Lermontov, că fusese un elev bun, că acum se află acolo pentru a-l aresta pe soțul fostei lui profesoare.

— Nu e decât o greșeală, o neînțelegere, rostește tatăl lui Marik.

Încearcă să vorbească normal, însă vocea i se frânge. E vocea pe care Sașa o aude în fiecare dimineață, vocea unui matematician membru al Academiei de Științe, vocea care a făcut-o întotdeauna să se simtă în siguranță. Vrea să îl creadă; vrea ca totul să nu fie decât o greșeală. Sașa e în clasa întâi și încă nu l-a citit pe Lermontov, dar cum e posibil ca un individ căruia îi place poezia să-l aresteze pe tatăl prietenului ei cel mai bun? Cum e posibil ca un elev căruia i-a plăcut literatura să aresteze pe cineva?

Primul polițist, un bărbat înalt și deșirat, a terminat de sfâșiat salteaua și s-a apucat între timp de perne, stârnind o furtună de pene care se ia la întrecere cu zăpada ce cade în spatele ferestrelor. Nu găsește nimic (Sașa nu-și imaginează ce ar putea ascunde cineva într-o pernă), se îndreaptă cu pași mari spre masă, îl îndepărtează pe tatăl lui Marik de soție și îl împinge spre ușă. Nu o face într-un mod violent, își controlează forța; însă, deși se stăpânește, Sașa se gândește că gestul poate anticipa alte îmbrânciri mai puțin civilizate.

În clipa următoare Marik se repede din colțul unde a stat ghemuit și se lipește de tatăl său, strângându-i mijlocul ca într-o menghină. Polițistul solid îngheață pentru o secundă, neștiind cum să reacționeze, după care își reia postura oficială și momentul de ezitare se topește ca zăpada de pe capota dubei din fața casei. Îl înșfacă pe Marik și încearcă să-l smulgă de lângă tatăl lui. Marik nu cedează. Se strecoară pe sub brațul polițistului și îl lovește cu pumnii în coapse și cu picioarele în tibii.

— Lasă-l în pace pe tatăl meu, lepădătură ce ești, nenorocitul! urlă el din toți rărunchii cuvinte ce par incompatibile cu el și cu casa lui, înjurături de adult pe care Sașa nu le-a auzit decât de la bețivii adunați în spatele magazinului unde se vinde alcool.

În momentul acela, Sașa se aruncă și ea între Marik și polițist și încearcă să-l prindă de braț pe prietenul ei pentru a-l trage deoparte, însă în clipa următoare se trezește rostogolindu-se pe podea împreună cu Malik și izbindu-se de perete. O aude pe mama lui Marik cum scoate un țipăt și o vede cum dă cu pumnii în polițist, însă bărbatul nu o ia în seamă și îl împinge pe tatăl lui Marik spre ușa de la intrare rămasă deschisă, ca și cum viața privată a prietenului Sașei și a familiei lui ar fi încetat deja să existe.

— Pune-ți paltonul, cetățene Garkovski, spune fostul admirator al lui Lermontov pe un ton plat, în încercarea de a da celor întâmplare iluzia normalității.

Încă incapabil să-și privească direct profesoara, îndeasă foile cu formule matematice în servieta ținută sub braț, în timp ce ochii îi fug de la Sașa și Marik, trântiți în continuare pe podea, către fereastră și duba de poliție.

— Vă rog să nu vă faceți griji pentru mine, se adresează tatăl lui Marik soției și fiului său, dar și Sașei, de lângă ușă, unde se află acum, chinându-se să-și vâre brațele prin mânecile paltonului pe care i-l ține soția. Mergeți la școală și învățați bine ca să mă faceți mândru de voi, le spune el copiilor agățați unul de celălalt pe podea, bravând zvâcniturile pe care au început să le simtă de la vânătăile proaspăt căpătate. O să se rezolve totul, le promite el. Și peste câteva zile voi fi înapoi, continuă încercând să-și păstreze calmul, dar vocea îi tremură. Și totul va fi bine, rostește, însă cuvintele sună a gol, lipsite de greutatea care le-ar face să se întipărească în mintea Sașei, și poate că și în a lui.

Ar trebui ca Sașa să îl creadă? În ciuda celor doi polițiști care îl conduc afară, tatăl lui Marik pare și acum indestructibil și mândru, la fel ca eroul din filmul despre Planul Cincinal pe care l-au văzut la școală. Pe cine ar putea ea să creadă dacă nu pe el? Stă agățată de Marik pentru a-l împiedica să se năpustească spre polițiști și își dorește ca totul să se termine cu bine, așa cum îi place bunicii ei să spună.

Sașa stă alături de Marik lângă poarta curții și verifică să nu fie văzuți de bunica. Casa fetei, la fel ca a lui Marik, se află la periferia orașului Ivanovo, acolo unde, dincolo de un câmp, se termină linia tramvaiului ce trece la fiecare oră pe lângă grădina bunicului și se oprește mai departe în josul străzii, în apropierea unui pâlcc de tufișuri de liliac. Dar Sașei nu-i stă mintea la liliac acum. Se gândește la tramvaiul care zdrăngăne pe șine și la scânteile care sar de pe sârmele de deasupra lui. Cel mai grozav act de sfidare este să sari pe partea din spate a tramvaiului și să călărești piesa lungă din fier ce iese din el ca o coadă, să aluneci pe lângă mănunchiurile de urzici prefăcându-te că nu vezi privirile invidioase ale prietenilor, până ce tramvaiul oprește scârțâind într-o stație și vatmanul își răsucește o țigară între degete și-și face mâinile căuș în jurul bățului de chibrit aprins. Până acum doar Andrei, care are nouă ani, cu doi mai mulți decât Marik și Sașa, a avut curajul să călărească pe coada metalică a tramvaiului, și de atunci umblă de colo-colo umflându-se în pene, cu mâinile vârâte în buzunare, uitând că ei trei sunt prieteni, fluierând și privind pe deasupra capetelor lor de parcă cei doi s-ar fi micșorat dintr-odată.

Sașa se uită în spate să se asigure că fața bunicii a dispărut de la fereastră în timp ce așteaptă tramvaiul cu emoție și nerăbdare, de parcă ar fi examenul de sfârșit de an școlar din luna mai. Așteaptă amândoi, ea și Marik, pregătiți și hotărâți, uitându-se din când în când în spate spre casa bunicii, despre care Sașa a știut dintotdeauna că e plină de secrete. Secrete ascunse în scrisori legate cu funde sub patul bunicii, puse la păstrare pe rafturile de sus ale șifonierului, acolo unde Sașa nu poate ajunge, pitulate în praful podului de deasupra ușii de la intrare. Sunt secrete dintr-o viață de demult, viața de dinainte de nașterea Sașei și a lui Marik: de dinainte ca țara să se cutremure și să pătrundă zguduindu-se din temelii într-o nouă ordine socială, de dinainte ca ambii frați mai mici ai mamei ei să dispară răpuși în război. Sașa și Marik continuă să-și aștepte momentul hotărâtor, cu mâinile transpirate și stomacurile ghiorțăind în semn de protest pentru planul îndrăzneț pe care l-au pus la cale. Ca să scurteze așteptarea, ridică praful dând cu piciorul, cu toate că sunt conștienți că nu ar trebui pentru că-și strică pantofii și posibilitatea de a căpăta o pereche nouă ar fi un eveniment la fel de important ca răsturnarea țarului.

Și pe urmă, de după colț, aud un huruit care se apropie. Zdrăngănitul geamurilor devine tot mai zgomotos pe măsură ce tramvaiul cotește și urcă în direcția lor și preț de o clipă îi înghite în siajul său enorm. Îl lasă să treacă și apoi o iau la fugă pe urmele lui peste șine, astfel încât vatmanul să nu-i poată zări în oglindă. Sașa îl vede pe Marik cum se prinde de coada metalică și sare, săltându-se călare pe bară și apucându-i gâtul rece cu amândouă mâinile. Sare și ea și șinele încep să alunece pe sub picioarele ei, exact cum a văzut cândva într-un film, însă nu se gândește la asta, ci se

concentrează să se țină bine de bară. Mâinile i-au transpirat și, probabil, și cele ale lui Marik, căci îl vede cum strânge cu putere bara de metal în timp ce degetele îi alunecă. Oare este și el la fel de speriat? Și inima îi bate la fel de repede ca a ei? Ca să-și păstreze echilibrul, Sașa se concentrează asupra spinării încordate din fața ochilor ei. Tramvaiul se avântă hurducăind mai departe, după care încetinește. Cu coada ochiului îl zărește brusc pe Andrei, rămas încremenit lângă gardul curții lui. Îl observă cum se strecoară înăuntru și se face nevăzut, însă nici ea și nici Marik nu se uită înapoi pentru că nu-și permit să-și piardă echilibrul atunci când tramvaiul se leagănă luând o nouă curbă. Și pe urmă, în clipa când iarba maronie se ivește în raza lor vizuală și amândoi stau nemișcați pe bara din spate a tramvaiului care trece zdrăngănind pe lângă tufișurile de liliac, ea știe că au reușit, că cei doi polițiști n-au câștigat, că Andrei nu se va mai uita niciodată pe deasupra capetelor lor sau nu va mai scuipa coji de semințe de floarea-soarelui spre ei.

*

Deschide ușa casei și o vede pe bunica ei, care de obicei se mișcă ușor, parcă plutind, prin casă, cum iese în fugă din bucătărie, la fel de iute precum o face mama. Fața ei, în mod normal delicată și încrețită, a devenit ascuțită și colțuroasă, și, în spatele ochelarilor rotunzi, ochii îi ard de o furie cum Sașa n-a mai văzut la ea niciodată. Bunica trânteste ușa în spatele Sașei și îi ordonă să se așeze.

Se pare că Andrei nu a fost singurul martor al călătoriei interzise pe coada tramvaiului. Un vecin a văzut-o, probabil strecurându-și privirea printre scândurile gardului, și băgăcios cum e, ca toți vecinii, a alergat într-un suflet ca s-o

pârască bunicii. Așa încât Sașa este acum obligată să rămână în casă până ce mama și bunicul se întorc, și cine știe ce pedeapsă pentru actul nechizbuit de nesupunere o așteaptă. Bunica clatină din cap și se plimbă de colo-colo prin cameră ștergându-și mâinile pe șorț.

— Ai idee ce s-ar fi putut întâmpla? Întreabă ea cu o voce ascuțită, nefamiliară. Înțelege cât de periculos e să sari pe un tramvai aflat în mișcare?

Cuvântul „periculos” îi iese șuierat din gură, ca o explozie.

Sașa știe că e vinovată pentru că a încălcat regulile, însă fapta ei o face să se simtă neînfricată și mândră, așa cum s-a simțit probabil și mama ei înainte ca ea să se nască, atunci când, în ciuda ordinelor care interziceau acordarea de îngrijiri medicale civililor, tăiase cu bisturiul pântecul unui băiat de nouă ani rănit și extrăsese, una câte una, bucățile de șrapnel. Ea și Marik călăriseră bara metalică din spatele tramvaiului în chip de răzbunare pentru vânătăile făcute de polițistul care îl arestase pe tatăl prietenului ei, vânătăi pe care Sașa nu le-a arătat nimănui de acasă.

— Dar nu s-a întâmplat nimic, încearcă ea să se dezvinovățească. Tramvaiul merge foarte încet aici pentru că se apropie de capătul liniei. Atât de încet, încât l-aș putea întrece mergând pe jos, minte ea pentru ca fața bunicii să-și piardă severitatea și să redevină delicată și încrețită.

Ar vrea să-i povestească despre privirea admirativă a lui Andrei și despre umerii încordați ai lui Marik, așa cum îi văzuse în fața ei, când stătea pe coada tramvaiului; ar vrea să se laude cu isprava sa și cu respectul proaspăt câștigat, însă bunica se plimbă în sus și în jos și n-o ascultă. Se învinovățește, zice că e o prostănacă bătrână care nu sesizase ce se întâmpla fiind prea ocupată în bucătărie să fiarbă apa

pentru mormanul de haine puse la spălat, și așa se face că nu se uitase pe geam atât de des pe cât ar fi trebuit.

— Ce gest necugetat, repetă ea. Și dacă Andrei sare de pe o stâncă? Ce o să faci, o să sari și tu? Întreabă bunica. A avut dreptate mama ta când nu i-a dat voie să intre în casa noastră. Și Marik? A fost și el cu tine când te-ai agățat de bara din spate a tramvaiului?

— Nu, minte Sașa, care se întreabă dacă vecinul l-a tur-nat și pe Marik și dacă bunica o va salva de ceea ce o așteaptă la întoarcerea de la muncă a mamei și bunicului.

Nu va povesti nimănui niciodată că Marik a călărit bara din spate a tramvaiului împreună cu ea. Au făcut-o și gata, asta îi e de ajuns.

*

Stă întinsă pe burtă pe o bancă. Suprafața de lemn e dură și pare și mai dură sub mâinile mamei, care îi apasă de ea picioarele și umerii pentru a o obliga să rămână nemișcată. Își întoarce capul și-l vede pe bunicul cum își scoate de la pantaloni cureaua neagră și groasă, cu cataramă rotundă din metal. Încearcă să dea din mâini și din picioare, însă mama o ține strâns ca într-o menghină. Întoarce capul, singura parte din corp pe care o poate mișca, și o vede pe bunica stând în picioare lângă ușă, cu lumina becului electric reflectându-i-se în ochelari, așa că nu-i poate desluși privirea. Cureaua spintecă aerul și o aude șfichiuind înainte să aterizeze pe fundul ei și să o muște atât de tare, încât urlă. Știe însă că bunicul nu se va mulțumi cu o singură lovitură, așa încât continuă să zbiere și să țipe și să se zbată sub mâinile mamei, în timp ce cureaua șuieră și o înțeapă, iar lacrimile i se amestecă pe față cu mucii, lăsând în urmă dâre jalnice de bale pe lemnul băncii.

— Nu mai fac! urlă Sașa pentru a pune capăt loviturilor. Nu mai fac, nu mai fac, promit să nu mai fac! țipă ea la unison cu biciul, și șfichiuirile încetează, iar aerul revine la normal.

— Data viitoare o să te bat la fund cu urzici, zice bunicul în timp ce-și trece cureaua prin găicile beteliei pantalonilor.

Mâinile mamei se desfac și Sașa coboară împleticit de pe bancă, trece pe lângă bunica, ai cărei ochi nu-i poate vedea nici acum, o ia la fugă, se aruncă pe pat și se târăște sub pătură ca să-și plângă de milă pentru pedeapsa încasată și să mediteze la nedreptățile și sensul vieții.

*

La cină, mama vorbește despre pericole. Pericolele cu care a avut de-a face pe front, unde a fost chirurg, înainte de nașterea Sașei, și pericolele despre care au citit cu toții în *Pravda* sau de care au aflat de la bătrânele care stau toată ziua așezate pe băncile de lângă șoproane și sparg semințe de floarea-soarelui. Minele de pe câmpii și obuzele neexplodate de sub pământul argilos din păduri, bulboanele din râul unde merg să înoate vara, bandele de huligani care se îmbată cu poșircă și sparg geamurile de la școală și fură mere din mărul bunicului. Există deja atât de multe pericole care pândesc la orice pas, încât numai o nebună fără minte precum Sașa ar inventa unele noi.

— Înțelegi ce ai făcut? întrebă mama și Sașa dă din cap fără să răspundă, pentru că simte și acum urmele de bici ale curelei și nu vrea să se aleagă cu alte pedepse.

— Mănâncă-ți supa, zice bunica, împingând spre ea o felie de pâine.

În bezna de sub pătură, Sașa s-a hotărât să nu mănânce, așa că scutură din cap și-și strânge buzele pentru a demonstra cât de serioasă e decizia ei.

— Mănâncă, îi poruncește mama.

Sașa rămâne cu mâinile așezate pe genunchi și își ascultă durerea.

— Ești surdă? întreabă bunicul.

— Ia măcar câteva linguri, o îndeamnă bunica, vorbind acum pe tonul ei blând obișnuit.

— Ai auzit ce am spus? zice mama.

— La masă sunt surdă și mută, răspunde Sașa citând una din regulile casei stabilite de bunicul.

— Atunci va trebui să te hrănesc ca pe un bebeluș, spune mama ei și se ridică.

Se așază pe bancă lângă Sașa, ia o lingură cu supă din propria farfurie și o împinge spre buzele fetei. Sașa strânge din buze, însă mama ei împinge lingura și mai tare.

— Data viitoare o să te bat cu urzici, zice bunicul în timp ce îi aruncă o privire aspră peste masă.

Bunicul are ochii albaștri ca florile de nu-mă-uita pe care le cultivă lângă poartă și riduri adânci îi brăzdează fața și se prelungesc în părul alb. Înaintea Revoluției era țăran, dar după 1917, când oamenii s-au ridicat cu seceri și cio-cane pentru a se elibera de sub jugul țarist, a devenit inginer. Originea țărănească a bunicului este motivul pentru care au trei camere și o bucătărie numai pentru ei. Înaintea Revoluției, casa a aparținut în întregime tatălui bunicii. El fusese maistru într-o fabrică și, pentru că nu fusese exploatat ca muncitorii sau țăranii, nu avusese dreptul să păstreze toată casa. Acum doar jumătate le aparține și în cealaltă jumătate locuiesc trei familii, câte una în fiecare încăpere. Probabil că bunicul a fost un țăran destul de important, din moment ce au propria toaletă înăuntrul casei, în timp ce familiile vecine sunt nevoite să tropăie pe rând spre cea aflată

afară, în spatele casei. Sașa nu înțelege de ce tatăl bunicii a fost alungat din casa lui și împușcat apoi pentru că era maistru într-o fabrică, însă simte că nimeni nu e dispus să discute despre asta, așa că se abține de la orice comentariu.

Cum mama insistă să o hrănească, Sașa își dă seama că e în dezavantaj, exact așa cum fusese și când era ținută pe banca de lemn, și-și desface buzele, lăsând lingura să își reverse conținutul în gura ei. Ține în gură supa caldă, apa sărată cu bucăți mari de cartof și boabe de orz, în timp ce mama repetă mișcarea de trei ori, apoi se întoarce la locul ei. Poate că realizează că Sașa nu are de gând să înghită supa, sau poate că e pur și simplu obosită după muncă și îi e foame, așa că vrea să-și termine mâncarea. Când toate farfuriile, în afara de cea a fetei, s-au golit și i se permite să se ridice de la masă, Sașa iese din casă, cu dureri pulsând încă în corp de la îmbrâncitura polițistului și cureaua bunicului, și sculpă supa în tufișurile de agrișe.

„Prin ochii tinerei Sașa, o rebelă care se ridică
instinctiv împotriva constrângerilor sufocante impuse
de stat și de familie, ni se prezintă o imagine intimă
și memorabilă a societății rusești în deceniile de după 1945.”

J.M. COETZEE, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în 2003

„Un debut superb și memorabil.”

SUSAN MEISSNER, autoarea bestsellerului *Secrete pentru o viață*

ÎN RUSIA DE DUPĂ AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL, VISUL UNEI FETE POATE FI UN ACT DE SFIDARE.

ÎN SPATELE CORTINEI DE FIER, într-un orașel rusesc, Sașa trăiește într-o casă plină de secrete și visează să devină actriță. Pleacă la Moscova pentru a da admitere la Școala de Artă Dramatică, înfruntându-și mama și bunicii și părăsindu-l pe Andrei, prima ei dragoste.

Înainte plecării, Sașa descoperă jurnalul ascuns al unchiului ei, Kolia, dat dispărut în misiune chiar și după atâția ani de la încheierea războiului. În paginile jurnalului, Kolia demască minciunile oficiale și dezvăluie adevărul despre atrocitățile comise de Stalin. Cu ajutorul acestor revelații și inspirată de tragica poveste de iubire a unchiului ei, Sașa termină cursurile de teatru, tot mai determinată să trăiască o mie de vieți pe scenă. După absolvire, își începe cariera la Teatrul Bolșoi din Leningrad, unde Andrei, aparatcic în cadrul Partidului Comunist, devine cenzorul muncii sale și, totodată, protectorul ei din umbră. Când un secret din trecut iese la lumină, ambițiile Sașei converg cu îndatoririle lui Andrei, punând-o în postura de a decide dacă visurile sale merită sacrificiul inerent și dacă bunica ei avea dreptate atunci când îi repeta obsesiv că totul va fi bine.